

дивіденди за привілейованими акціями не виплачено повністю (ч. 2 ст. 31 Закону) та здійснювати виплату дивідендів за привілейованими акціями певного класу до виплати поточних дивідендів за привілейованими акціями, власники яких мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів (ч. 3 ст. 31 Закону).

Таким чином, з метою забезпечення фінансової стабільності господарських товариств та гарантії інтересів їхніх кредиторів, вважається, що розглянуті обмеження щодо оголошення і виплати дивідендів необхідно встановити при здійсненні учасниками інших видів товариств права на участь у розподілі прибутку.

5.3. Особливості здійснення суб'єктивних цивільних прав учасниками непідприємницьких товариств

У юридичній літературі приділяється велика увага корпоративним правовідносинам та корпоративним правам учасників господарських товариств. При цьому, правова природа відносин за участі осіб у непідприємницьких товариствах залишається досі недостатньо дослідженою. Це, у свою чергу, спричиняє на практиці порушення як принципів, так і окремих норм цивільного законодавства, що знаходить своє місце в установчих документах та локальних нормативних актах юридичних осіб.

Вважаємо за доцільне окреслити певні проблеми щодо здійснення суб'єктивних цивільних прав учасниками непідприємницьких товариств шляхом проведення паралелей із класичними корпоративними відносинами, визначити особливості участі осіб у цих юридичних особах та перспективи розвитку цих відносин.

Відповідно до позиції К. О. Кочергіної, організаційно-правова форма юридичної особи є системою врегульованих у законодавстві трьох відносин, а саме: що виникають у середині підсистеми «засновників/учасників»; що виникають у середині підсистеми «юридична особа»; що виникають між названими підсистемами⁵⁰⁵. Тому при розгляді названої проблеми головним чином звертатиметься увага на відносини між учасниками (членами) непідприємницького товариства.

Перш за все слід відмітити, що відповідно до ч. 1 ст. 85 ЦК України непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті отримання прибутку для наступного його розподілу між учасниками. Саме на підставі цього принципу розмежовуються організаційно-правові форми юридичних осіб на непідприємницькі товариства та підприємницькі.

---

⁵⁰⁵ Кочергіна К. О. Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / К. О. Кочергіна, – Х., 2005. – С. 12.

Крім того, використання цієї ознаки дозволяє провести відмінності між господарськими товариствами та непідприємницьким партнерством. Так, партнерство загалом розглядається як правова форма відносин, що може знаходити своє зовнішнє вираження у договорі, товаристві та юридичній особі.

І. В. Спасибо-Фатєєва, ведучи мову про партнерство у цивілістичній площині, вказує, що непідприємницькі партнерства схожі з підприємницькими товариствами, однак мають істотні відмінності: 1) відсутність мети одержання прибутку й розподілу його між учасниками; 2) кількість членів повинна бути не менше двох; 3) важливішою складовою є спільна діяльність, ніж внески; 4) управління здійснюється незалежно від розміру майнової участі осіб; 5) учасники мають майнові права аналогічні учасникам господарських товариств; 6) партнерство несе самостійну відповідальність⁵⁰⁶.

Однак, необхідно провести чітку межу між способами утворення (підставами виникнення) таких партнерств: договір та заснування юридичної особи. Саме ж «товариство» досить важко виділити як окрему форму існування партнерства, оскільки важко пояснити підставу вступу у цивільні відносини учасників товариства з іншими учасниками цивільного права, окрім названих двох форм. З іншого боку, підставою партнерства є домовленість учасників про спільну діяльність, а отже – договір. Саме ж партнерство є новелою для системи юридичних осіб у зарубіжних правопорядках і походить від товариства як організації, а отже, і відносини є не суто договірними.

Учасники підприємницьких товариств здійснюють корпоративні права як певні можливості (сукупність майнових, немайнових та організаційних прав) учасників корпорації, що виникають на підставі членства у ній⁵⁰⁷. З точки зору практики застосування цієї наукової позиції слід звернутися до п. 4 ст. 12 ГПК України, яким передбачено, що справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів, підвідомчі господарським судам.

У свою чергу, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 15 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин.

---

⁵⁰⁶ *Спасибо-Фатеева И.* Цивілістичний погляд на поняття партнерства / І. Спасибо-Фатєєва // *Право України.* – 2010. – № 12. – С. 6.

⁵⁰⁷ *Саракун І. Б.* Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): Монографія / І. Б. Саракун. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2009. – С. 18.

Таким чином, зважаючи на юрисдикцію судів (їх спеціалізацію), можна впевнено стверджувати, що права та обов'язки учасників (членів) непідприємницьких товариств є виключно цивільно-правовими, оскільки відсутня вказівка на їх підвідомчість господарським судам.

Видається, що на сучасному етапі розвитку вітчизняного цивільного права важко підібрати належний термін для позначення відносин щодо реалізації прав учасників непідприємницьких товариств. З одного боку, висловлюються позиції щодо доречності розмежування юридичних осіб на корпорації та товариства, з іншого – щодо поширення терміну «корпоративні» і на відносини, засновані на підставі членства у непідприємницьких товариствах.

Так, фундаментальним підходом ЦК України є «існування лише двох організаційно-правових форм юридичних осіб – товариств та установ»⁵⁰⁸. Однак також наголошується на тому, що в ідеалі ж найоптимальнішим було б повернутися до відсутності у товариств статусу юридичної особи, а замість товариств позначити термін «корпорація»⁵⁰⁹.

Зворотній процес спостерігається у нормотворчій практиці Російської Федерації, відповідно до якої з метою чіткого визначення кола справ, пов'язаних з економічною діяльністю або участю у капіталі організацій, слід поширити спори про захист прав та інтересів учасників непідприємницьких юридичних осіб корпоративного типу на господарську (арбітражну) юрисдикцію⁵¹⁰.

Серед величезної кількості законодавчих актів, які регулюють порядок створення та діяльності непідприємницьких товариств, досить важко виділити загальні положення про відносини, пов'язані з участю у цих юридичних особах. Певне розв'язання цієї проблеми надають рекомендації СМ/REC (2007) 14 Комітету міністрів держав – членів Ради Європи від 10.10.2007 р. (п. п. 20–25) та пояснювальна записка до Основоволожних принципів статусу неурядових організацій у Європі від 13.11.2002 р. (п. п. 34–37), які називають ці відносини поняттям «членство» (membership)⁵¹¹.

Проаналізувавши наведені принципи та їх пояснення, слід дійти висновку, що вони стосуються здебільшого публічного впливу на відносини участі осіб у непідприємницьких товариствах. До приватно правових принципів слід віднести:

---

⁵⁰⁸ Спасибо-Фатєєва І. Деякі розсуди про юридичні особи та їхні організаційно-правові форми / І. Спасибо-Фатєєва // Право України. – 2007. – № 2. – С. 121.

⁵⁰⁹ Спасибо-Фатєєва І. – Там само. – С. 121.

⁵¹⁰ Рожкова М. А. Совершенствование порядка рассмотрения дел по спорам, связанным с предпринимательской или иной экономической деятельностью, организацией управления, членством или участием в капитале организации // Корпорации и учреждения: Сборник статей / Отв. ред. М. А. Рожкова. – М.: Статут, 2007. – С. 304–305.

⁵¹¹ Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі від 05.07.2002 // Юридичний вісник України. – 2002. – № 50.

- захист членів від виключення всупереч її статуту;
- захист осіб від санкцій через їхнє членство, крім випадків, коли таке членство може бути несумісним з посадою особи чи її роботою.

Широке тлумачення «членство» – особливо важливе питання, оскільки воно пов'язане з концепціями відповідальності і право- та дієздатності. Розділ Фундаментальних принципів, що має справу з цим предметом спершу відтворює фундаментальну вимогу щодо того, що членство повинно бути добровільним, яка проте пом'якшена у випадку професійних організацій, до яких члени даної професії, наприклад, лікарі чи адвокати – повинні належати відповідно до чинних норм.

Крім його добровільного характеру, членство керується двома важливими принципами: по-перше, будь-хто повинен мати змогу приєднатися до товариства, передбачену відповідно до закону, без того, щоб не зазнати незаконних обмежень; по-друге, питання, що стосуються членства – предмет розгляду статутів непідприємницьких товариств.

Таким чином, статuti можуть передбачати обмеження, на кшталт обмеження на членство в клубі для громадян похилого віку особам, що не належать до цієї вікової групи. Крім того, у деяких випадках членство в непідприємницькому товаристві може бути несумісним з посадою чи роботою особи, особливо якщо вона є державним службовцем.

У цілому, реалізація права на свободу об'єднання у непідприємницькі товариства різними нормативно-правовими актами тлумачиться по-різному. Так, відповідно до Конституції України, це право мають лише громадяни України (ст. 36), натомість, відповідно до ЦК України – фізичні та юридичні особи (ст. 100, 316).

Національним законодавством встановлені обмеження реалізації членства, а саме щодо засновників таких непідприємницьких товариств:

- молодіжних та дитячих організацій можуть бути особи, які досягли 15-річного віку (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про об'єднання громадян», ч. 2 ст. 4 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»);
- профспілок – особи, які працюють на підприємстві, в установі або організації незалежно від форми власності і видів господарювання, у фізичної особи, яка використовує найману працю, особи, які забезпечують себе роботою самостійно, які навчаються в навчальному закладі (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»);
- творчих спілок – творчі працівники відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, що мають у своєму доробку завершені та оприлюднені твори культури і мистецтва чи їх інтерпретації (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»);
- об'єднань юридичних осіб – територіальна, галузева або фахова сфера

діяльності (п. 3 ч. 3 ст. 15 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»); спільна виробнича або управлінська функція (ч. 2 ст. 120 ГК України); належність до певного виду юридичних осіб чи господарської діяльності (ч. 1 ст. 24 Закону України «Про кредитні спілки»; ч. 1 ст. 8 Закону України «Про споживчу кооперацію»; ч. 1 ст. 13 Закону України «Про банки та банківську діяльність» та ін.).

При створенні окремих товариств особи можуть об'єднуватися з метою спільного управління майном або накопичення грошових коштів. Тому засновник характеризується наявністю у його власності майна та частки у спільній власності або є юридичною особою, яка має на меті відрахування коштів до відповідного фонду.

Досить спільним до цього виду товариств є непідприємницькі кооперативи, адже відповідно до загальних положень, засновники (учасники) формують пайовий, резервний та неподільний фонди (ст. 19 Закону України «Про кооперацію»), при цьому, не менш важливим є особиста участь осіб у діяльності організації.

Безперечно, одним із шляхів удосконалення права на свободу об'єднання є надання права на об'єднання у непідприємницькі товариства і юридичним особам, однак при цьому слід розмежовувати поняття «членство» та «внутрішня організація» такого товариства. Зокрема, предметом судових розглядів були питання стосовно єдності системи громадської організації, а також питання індивідуального та колективного членства.

Так, рішенням господарського суду Черкаської області від 02.07.2010 р. встановлено, що *рішення зборів уповноважених стосовно виходу із системи Всеукраїнської організації без погодження і вирішення майнових питань з органами порушує майнові права організації і суперечить ст. 21 Закону України «Про об'єднання громадян» та розділу 5 Статуту. Право власності на кошти і майно товариства реалізує з'їзд, а у період між з'їздами товариства – Всеукраїнська рада.*

За таких обставин, суд вважає, що рішення зборів уповноважених Уманської районної організації мисливців та рибалок від 30.10.2007 р., оформлені протоколом № 16, у тому числі затверджені ними зміни до Статуту, підлягають визнанню недійсними⁵¹².

З огляду на таке рішення виникає ряд запитань щодо відносин, які складаються між юридичною особою, її територіальними представництвами (осередками) та членами, а також визначення юрисдикції вказаного спору. Якщо наведений спір є господарсько-організаційним (оскільки вирішувався в межах господарського судочинства), то чому суд застосовує положення

---

⁵¹² Рішення господарського суду Черкаської області у справі № 09/847 від 02.07.2010 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10277864>.

про об'єднання громадян? Вважається, що подібне вирішення спору суперечить законодавству, оскільки обмежує права осіб на свободу об'єднання – примушуючи новостворену організацію залишатися у системі Всеукраїнської організації.

Розгляд подібної внутрішньо-організаційної норми на рівні законодавчого регулювання було здійснено Конституційним Судом України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації)⁵¹³, яким встановлено, що положення Закону, яким визначено конкретну спілку, що об'єднує більшість молодіжних та дитячих громадських організацій, порушує конституційний принцип багатоманітності суспільного життя, оскільки закріплює виключний монопольний статус однієї зі спілок відповідних об'єднань громадян.

Іншим рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 12.08.2010 р. встановлено, що позивач звернувся до суду з позовом до громадської організації та просить визнати нечинним та скасувати правило: «по клопотанню загальних зборів членів причалу та підрозділів». Оскільки членство у структурних підрозділах об'єднання громадян не передбачено, на думку позивача, Статут громадської організації в частині вказівки «член причалу» суперечить законодавству України.

Судом вирішено, що правило, сформульоване в п. 4.6 Статуту громадської організації суперечить Закону України «Про об'єднання громадян» і підлягає визнанню нечинним та скасуванню в частині встановлення умови призначення та звільнення начальників причалів та підрозділів по клопотанню загальних зборів членів причалу та підрозділів, а саме скасуванню підлягає частина речення: «по клопотанню загальних зборів членів причалу та підрозділів».

Суд, не втручаючись у внутрішню діяльність громадської організації, вправі розглядати справи за подібним позовом позивача, оскільки згідно ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, а загальна вимога несуперечення законодавству України, що висувається у ст. 13 Закону України «Про об'єднання громадян» до статутних документів об'єднання громадян, надає суду право на розгляд справи та приймає рішення про подібний захист цивільних прав⁵¹⁴.

---

⁵¹³ Офіційний вісник України. – 2001. – № 51. – Ст. 2310. – С. 466.

⁵¹⁴ Заочне рішення Приморського районного суду м. Одеси у справі № 2-1080/10 від 12.08.2010 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11085266>.

Таким чином, суд загальної юрисдикції вирішив спір у межах цивільної юрисдикції, визначивши не лише відносини, що існували між структурними підрозділами юридичної особи, а й відносини стосовно участі громадян власне у громадській організації, а також безпосередньо в осередку.

По-друге, корпоративні права можна характеризувати залежно від об'єкту, з приводу якого вони виникають (майнові, немайнові, організаційні)⁵¹⁵. Вважається, що особливості прав учасників непідприємницьких товариств визначаються особливостями видів цих юридичних осіб, які, в залежності від інтересу, який вони переслідують, доцільно поділяти на такі групи:

1) *приватнокорисні товариства*:

– перша підгрупа – в основі яких є особистий немайновий інтерес (творча спілка, професійна спілка, об'єднання юридичних осіб, лікарняна каса, інша членська організація (клуб));

– друга підгрупа – в основі яких лежить майновий інтерес (об'єднання співвласників, недержавний пенсійний фонд, біржа);

2) *суспільнокорисні товариства*:

– третя підгрупа – які реалізують делеговані владні повноваження (громадські формування, третейський суд, самоврядні організації);

– четверта підгрупа – які не мають владних повноважень (політична партія, громадська організація, благодійна організація, релігійна організація);

3) *непідприємницькі кооперативи*: споживчий, обслуговуючий, житлово-будівельний, кредитна спілка.

Зважаючи на такий поділ непідприємницьких товариств, доречно вважати, що товариства першої підгрупи не можуть мати жодних майнових прав у цьому товаристві, оскільки підставою для об'єднання осіб є особистий немайновий інтерес (творчий, професійний, оздоровчий тощо), а єдиними майновими відносинами можуть бути лише питання членських внесків як юридичний факт-стан⁵¹⁶.

Відповідно до п. 13 Статуту Профспілки працівників науки і освіти України члени профспілки мають право: 1) на здійснення представництва та захист Профспілкою їх трудових, соціально-економічних прав та інтересів, в тому числі в судах; 2) на правовий захист, безкоштовну юридичну та іншу допомогу з питань соціально-економічних і трудових відносин; 3) на звернення до всіх профспілкових органів і одержання від них аргументованих

---

⁵¹⁵ Саракун І. Б. Здійснення колпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): Монографія / І. Б. Саракун. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України. – 2009. – С. 28–29.

⁵¹⁶ Соловійов О. М. Право власності професійних спілок України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. М. Соловійов. – Х., 2002. – С. 9.

відповідей; 4) на участь у профспілкових зборах, конференціях, акціях та інших заходах, які проводить Профспілка; 5) на вільне обговорення питань, які розглядаються на зборах, засіданнях виборних профспілкових органів різних рівнів, в засобах масової інформації; на висловлення своєї точки зору, внесення пропозицій до резолюцій і постанов профспілкових органів, участь у виробленні програмних документів Профспілки; 6) на одержання інформації про роботу профспілкових органів та прийняті ними рішення, участь у роботі відповідних профспілкових органів з питань, що стосуються їх особисто; 7) обирати і бути обраним до профспілкових органів всіх рівнів, крім випадків, передбачених Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» і цим Статутом⁵¹⁷.

У другій підгрупі невідприємницьких товариств можуть бути окремі права, пов'язані з реалізацією правомочностей власника, адже підставою для об'єднання є майновий інтерес. Зокрема, відповідно до ст. 14 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» визначено право члена об'єднання співвласників: брати участь в управлінні об'єднанням; обирати та бути обраним до складу статутних органів об'єднання; знайомитися з протоколами загальних зборів, робити з них виписки; одержувати в установленому порядку інформацію про діяльність об'єднання; вимагати від статутних органів захисту своїх прав та дотримання членами об'єднання правил добросусідства; вийти в установленому статутом порядку з об'єднання; одержувати в установленому статутом порядку інформацію про діяльність асоціації, у тому числі ознайомлюватися з фінансовою звітністю.

Враховуючи взаємозв'язок майнових та управлінських прав у товариствах співвласників, принцип «один учасник – один голос» не завжди може себе виправдати, а тому доцільно звертати увагу на розмір частки у спільній власності, яка передається в управління товариству (з огляду на статті 358, 362, 369 ЦК України), на підставі чого формуватиметься обсяг голосів серед загальної кількості учасників.

Статтею 7 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначено, що учасник недержавного пенсійного фонду має право або набуде право на одержання пенсійних виплат з такого фонду. Крім того, накопичені пенсійні кошти в сумі розміру пенсійних внесків, що сплачені на користь учасника фонду, та отриманого на його користь прибутку (збитку) пенсійного фонду, є власністю такого учасника.

Однак, зважаючи на специфіку діяльності недержавного пенсійного фонду, управління вказаною юридичною особою можуть здійснювати особи

---

⁵¹⁷ Статут Профспілки працівників освіти і науки України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://pon.org.ua/statut/84-statut-profspilki-pracivnikiv-osviti-ta-nauki.html>.

протягом трьох років з правом переобрання, які відповідають необхідним критеріям: 1) є дієздатними; 2) відповідають кваліфікаційним вимогам, визначеним національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та статутом пенсійного фонду; 3) не були засуджені за умисні злочини; 4) не були протягом останніх семи років керівниками юридичних осіб, визнаних банкрутами або підданих процедурі примусової ліквідації у період перебування цієї особи на керівній посаді; 5) не є пов'язаними особами інших членів ради фонду (ч. 2 ст. 13).

Члени товариств третьої підгрупи окрім цивільних прав та обов'язків можуть набувати окремих делегованих владних повноважень, що виходять за межі цивільно-правового регулювання. Такі повноваження можуть поширюватися на діяльність визначеного кола осіб або на забезпечення існування певного правопорядку.

Так, товарна біржа на підставі ст. 3 Закону України «Про товарну біржу» має наступні спеціальні права, які формуються шляхом управління цією юридичною особою, а отже виходять за межі корпоративних правомочностей: встановлювати відповідно до законодавства власні правила біржової торгівлі та біржового арбітражу, які є обов'язковими для всіх учасників торгів; розробляти з урахуванням державних стандартів власні стандарти і типові контракти; зупиняти на деякий час біржову торгівлю, якщо ціни біржових угод протягом дня відхиляються більше, ніж на визначений біржовим комітетом (радою біржі) розмір; засновувати арбітражні комісії для вирішення спорів у торговельних угодах.

Іншим прикладом є наказ Міністерства екології та природних ресурсів України № 88 від 27.02.2002 р. «Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля»⁵¹⁸, яким визначені окремі контрольні, наглядові і навіть правоохоронні права громадських інспекторів – членів громадських формувань з охорони природи (п. 5 Положення): брати участь у проведенні перевірок; проводити рейди та перевірки і складати акти перевірок; складати протоколи про адміністративні правопорушення; перевіряти документи на право використання об'єктів тваринного світу, брати участь у підготовці для передачі до судових органів матеріалів про відшкодування збитків.

Права та обов'язки четвертої підгрупи безпосередньо пов'язані зі здійсненням суспільно корисної діяльності таких товариств, а тому вони можуть залежати від тих прав та свобод, на підставі яких була створена така юридична особа.

Стаття 20 Закону України «Про об'єднання громадян» передбачає, що об'єднання громадян користуються правом: брати участь у політичній

---

⁵¹⁸ Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – Ст. 631. – С. 265.

діяльності, проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо); брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» розповсюджувати інформацію і пропагувати свої ідеї та цілі; засновувати засоби масової інформації; брати участь у розробленні проектів рішень з питань гендерної рівності, що приймаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, що утворюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування.

У порядку, передбаченому законодавством, політичні партії також мають право: брати участь у виробленні державної політики; брати участь у формуванні органів влади, представництва в їх складі; доступу під час виборчої кампанії до державних засобів масової інформації.

Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» передбачено, що релігійні організації мають права на проведення релігійних обрядів і церемоній (ст. 21), придбання, володіння і використання літератури і предметів релігійного призначення (ст. 22), добродійну і культурно-освітню діяльність (ст. 23), міжнародні зв'язки та контакти релігійних організацій і віруючих.

Хоча законом перелічені права і закріплюються за юридичними особами, однак вважаємо, що вони не можуть самостійно здійснюватися безпосередньо непідприємницьким товариством як організацією, адже свобода совісті як мета створення цієї юридичної особи є особистим немайновим правом, що забезпечує соціальне буття фізичної особи, зокрема у відповідності до ст. 300 ЦК України. Саме тому, члени таких товариств окрім внутрішньо-організаційних прав набувають окремих прав, які важко визначити як суто приватні чи суто публічні.

Крім того, статтею 7 Статуту Всеукраїнської спортивної громадської організації «Федерація футболу України» (далі – ФФУ) визначені права та обов'язки членів Федерації. Так, члени ФФУ мають право вільно обирати через своїх делегатів органи управління, висувати кандидатури та бути обраними в особі своїх представників до складу органів ФФУ; брати участь в управлінні ФФУ через обраних за їх участю делегатів або членів органів ФФУ; брати участь у роботі Конгресу, бути повідомленими про порядок денний наступного Конгресу та отримувати запрошення на Конгрес у порядку, визначеному ст. 15, 16 цього Статуту; отримувати повну і достовірну інформацію щодо діяльності ФФУ; вносити пропозиції щодо поліпшення діяльності ФФУ; брати участь у спортивних, навчальних, методичних заходах, семінарах та конференціях, що проводяться ФФУ, на

засадах і в порядку, визначеному регламентними документами ФФУ; користуватися підтримкою ФФУ у діяльності, що відповідає статутній меті ФФУ; користуватися правовим та соціальним захистом своїх прав і законних інтересів з боку ФФУ; виходу із складу членів ФФУ⁵¹⁹.

Ведучи мову про невідприємницькі кооперативи слід зважати на те, що головною роллю кооперативів є економічний, соціальних та культурний розвиток, а також прогрес людини в країнах, що розвиваються (Рекомендації Міжнародної організації праці № 127 від 21.06.1966 р. щодо ролі кооперативів у економічному та соціальному розвитку країн, що розвиваються). Тобто, кооперативам слід надавати фінансові та податкові пільги (як важелі публічного впливу), а не відносити їх до такої організаційно-правової форми як невідприємницькі товариства.

Основними правами члена кооперативу, відповідно до ст. 12 та ст. 19-1 Закону України «Про кооперацію» є: участь в господарській діяльності кооперативу, а також в управлінні кооперативом, право голосу на його загальних зборах, право обирати і бути обраним в органи управління; користування послугами кооперативу; одержання кооперативних виплат та виплат на паї; одержання паю у разі виходу з кооперативу в порядку і в строки, визначені його статутом; право вносити пропозиції щодо поліпшення роботи кооперативу, усунення недоліків у роботі його органів управління та посадових осіб; право звертатися до органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу, посадових осіб кооперативу із запитами, пов'язаними з членством у кооперативі, діяльністю кооперативу та його посадових осіб, одержувати письмові відповіді на свої запити; володіння, користування, а за згодою кооперативу – і розпоряджання майном кооперативу, якщо він не викупив це майно.

З огляду на це, слід порівняти названі права з правами учасників господарських товариств, визначених у ст. 10 Закону України «Про господарські товариства», оскільки вони є майже тотожними. Більш того, щодо споживчих кооперативів існує думка, що вони не відповідають потребам сучасного суспільства⁵²⁰.

Так, ст. 10 Закону України «Про господарські товариства» учасники товариства мають право: а) брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах, за винятком випадків, передбачених цим Законом; б) брати участь у розподілі прибутку товариства

---

⁵¹⁹ Статут Всеукраїнської спортивної громадської організації «Федерація футболу України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу // http://www.ffu.org.ua/ukr/ffu/ndocs/ffu_statute/.

⁵²⁰ Зеліско А. Сучасний стан та перспективи розвитку споживчих товариств в Україні / А. Зеліско // Право України. – 2008. – № 6. – С. 78.

та одержувати його частку (дивіденди). Право на отримання частки прибутку (дивідендів) пропорційно частці кожного з учасників мають особи, які є учасниками товариства на початок строку виплати дивідендів; в) вийти в установленому порядку з товариства; г) одержувати інформацію про діяльність товариства; д) здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, в порядку, встановленому законом.

Тому слід погодитися з міркуваннями, що незважаючи на свою назву, окремі кооперативи, зокрема споживчі товариства, не можна віднести до непідприємницьких, оскільки права їх членів фактично є майновими правами учасників господарських товариств, а саме щодо права на одержання частки прибутку, що розподіляється за результатами господарської діяльності кооперативу⁵²¹. Подібна ситуація складається і з кредитними спілками (абз. 5 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про кредитні спілки»), а саме щодо проблеми належного корпоративного управління ними (Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин та причин сучасного стану справ в системі кредитної кооперації, затвердженого рішенням Тимчасової слідчої комісії № 5 від 22.12.2010)⁵²².

Зважаючи на викладене, можна дійти наступних висновків:

1. На відміну від підприємницьких товариств, перелік видів непідприємницьких товариств не є вичерпним, а законодавством можуть бути визначені лише загальні принципи участі осіб при реалізації права на свободу об'єднання, що впливає на статутне закріплення прав учасників.

2. Відносини участі у непідприємницьких товариствах загалом підпадають під поняття «членство». Поділ прав та обов'язків членства на види доречно здійснювати за аналогією до корпоративних прав на: майнові, немайнові, організаційні; при цьому ці види можуть належати учасникам як окремо, так і комплексно.

3. Формування особливостей відносин членства залежить від мети (інтересу), яку переслідує непідприємницьке товариство, а також прав, які надаються цьому товариству законодавством. При цьому, права учасників непідприємницьких товариств є цивільними за правовою природою.

---

⁵²¹ Кучеренко І. М. Місце споживчих товариств у системі непідприємницьких кооперативів / І. М. Кучеренко // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3. – С. 54.

⁵²² Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 18. – С. 1045. – Ст. 141.